

Det naturalistiska paradigmets framgångar – en utmaning för teismen?

Fernando Vasques

fernando.vasquez777@hotmail.com

Abstract: The atheist philosopher Gregory Dawes states that theistic explanatory models should not be *a priori* dismissed as unscientific. Nevertheless, he maintains that the naturalistic paradigm is legitimate and should be defended. Dawes and John Mackies critique of theism, however, goes beyond *a priori* metaphysical commitments to naturalism and the traditional debate about whether theistic explanations can count as natural science, to what they consider to be more important philosophically: the question of whether theistic explanations can be good explanations at all. According to Dawes and Mackie, theistic explanatory model should be dismissed, not because it is a religious doctrine, but because it does not meet the natural sciences procedural requirement, i.e. that statements shall refer to publicly available evidence.

However, I propose that it is problematic to apply the procedural requirement of the natural sciences when assessing the plausibility of theistic explanations. This comprises in particular the principle of background knowledge, which claims that explanations should minimize the supposition of new ontological entities or mechanism that deviate from the physical ones we know by experience exist.

I will also argue that the principle of Occam's razor is not applicable to theism when considering the success of methodological naturalism. Ruling out theism as unnecessary requires that theism and methodological naturalism are incompatible and competing theories. I will argue that theism does not necessarily compete with naturalistic explanations and, on the contrary, theism makes naturalistic explanations plausible.

Keywords: naturalism, teism, metodologisk naturalism, naturvetenskap, metafysik

Inledning

Den moderna naturvetenskapen kännetecknas av vad som ibland kallas för ”metodologisk naturalism” som *Stanford Encyclopedia of Philosophy* menar avgränsar sin undersökning av naturen till att söka efter naturalistiska förklaringar och som inte tar hänsyn till talet om gudomligt ingripande.¹ Metodologisk naturalism utgör den rådande arbetshypotesen som naturforskare jobbar med, och vissa teologer och filosofer hävdar att det naturalistiska paradigmet återspeglar en dogmatisk naturalism; en icke förhandlingsbar *a priori* propagerande av en naturalistisk ontologi. Många ateistiska tänkare som till exempel Brad Gregory och Michael Ruse har försvarat det naturalistiska paradigmet genom att hävda att naturvetenskapen inte kan vara vetenskap om den inte konstituerar ett *a priori* förespråkande av metodologisk naturalism. Naturvetenskapen har därför medvetet begränsats till att endast undersöka naturalistiska orsaksmekanismer, Gregory skriver: ”for science to be science, by definition it can pursue, identify, and entertain only natural causes as plausible understandings of natural phenomena”.²

Försvarare av det här synsättet menar alltså att åtagandet av naturalistiska förklaringar följer av själva idén om naturvetenskap. Detta har haft stort inflytande i rättsfall om kreationism och intelligent design (ID) i USA. I december 2005, till exempel, beslutade en amerikansk domstol mot Dover Area School Board i Pennsylvania, som hade försökt att införa ID i skolans läroplan, och en av de grunder på vilket domaren Jones motiverade sitt beslut var att ”ID violates the centuries-old ground rules of science by invoking and permitting supernatural causation”.³ En del företrädare av det här synsättet går

så långt att de till och med påstår att om teistiska förklaringsmodeller skulle karaktäriseras av egenskaper som kännetecknar en bra naturvetenskaplig teori bör de ändå avfärdas, Ruse skriver: ”Even if Scientific Creationism were totally successful in making its case as science, it would not yield a scientific account of origins”⁴ och domare John E. Jones säger på tal om teismens förklaringskraft gällande livets ursprung:

Yes, this does seem to be the best available explanation of the facts in question. But the centuries-old ground rules of science prohibit us from accepting it. We’ll just have to struggle along with our less adequate natural explanations.⁵

Detta synsätt har sedan den så kallade nyateismens uppkomst tidigt på 2000-talet blivit än mer framträdande bland vissa ateistiska tänkare. Det finns dock ateister som kritiserar den här hållningen. Gregory Dawes menar till exempel att den begår misstaget att blanda ihop epistemologiska och metafysiska frågor och spelar sina kritiker i händerna.⁶ Att definiera naturvetenskapen på ett sådant sätt att den aldrig kan appellera till ett gudomligt ingripande är inget annat än ett bekännelsebaserat propagerande av ontologisk naturalism. Dawes menar att om en teistisk förklaringsmodell uppfyller de kriterier som karaktäriserar en naturvetenskaplig teori, och utgör den bästa förklaringsmodellen till ett fenomen, borde den accepteras. Det naturalistiska paradigmet skulle då omkullkastats och Gud skulle bli en del av den arbetshypotes som naturforskare arbetar med.

Likväl menar Dawes att det naturalistiska paradigmet är berättigat och bör försvaras. Dawes och John Leslie Mackie hävdar också att teistiska förklaringar bör avfärdas av principiella skäl. Dawes och

Mackies kritik av teism går dock bortom *a priori* metafysiska förespråkande av naturalism och den traditionella debatten om teistiska förklaringsmodeller kan räknas som naturvetenskap, till det som de anser vara viktigare filosofiskt; frågan om teistiska förklaringar överhuvudtaget kan vara berättigade. Dawes försvarar det naturalistiska paradigmet genom att, till skillnad från ovan nämnda dogmatiska ateister, göra en skarp åtskillnad mellan processuella krav och metafysiska åtaganden. Naturvetenskapens processuella krav – att förklaringar ska hänvisa till offentligt tillgängliga bevismaterial – utgör en norm för hur naturvetenskaplig forskning ska bedrivas, men har inga metafysiska implikationer. Mackie menar att en teistisk förklaringsmodell bör avfärdas, inte för att den är en religiös doktrin, utan för att den inte uppfyller det processuella kravet. Dawes hävdar att naturvetenskapens paradigmatiske arbetshypotes – metodologisk naturalism – konstituerar ett metafysiskt förespråkande som är naturalistiskt, men är både *a posteriori* och provisoriskt. Den är *a posteriori* eftersom den uppkommit som en konsekvens av en 400-årig framgång av naturalistiska förklaringsmodeller. Den beror även på att det under mer än 400 år inte har funnits några teistiska förklaringsmodeller som visat sig kunna uppfylla det processuella kravet. Den är provisorisk eftersom det inte finns något som hindrar religiösa tänkare från att försöka omkullkasta det naturalistiska paradigmet.

I ljuset av detta drar Dawes slutsatsen att vi har goda skäl att avfärda teistiska förklaringar i form av gudsargument, till och med om det för tillfället inte finns någon etablerad naturalistisk förklaring till fenomenet i fråga. Dawes skriver till exempel ”Even if there could in principle exist a respectable religious

explanation, natural explanations would still be preferable”.⁷ Med andra ord bör gudsargument av principiella skäl avfärdas, oavsett hur väl den förklarar ett fenomen. Liknande kritik av gudsargument har framförts av David Hume, som menar att vi bara kan dra slutsatser om mänsklig, inte gudomlig, design och invändningen om ”vem som designade designern”⁸.

Om det finns goda skäl att rent principiellt avfärda teistiska förklaringar med hänvisning till processuella krav och naturalistiska framgångar, skulle det innebära att gudsargument inte har någon grund att stå på. Det är det här problemet jag avser att behandla i den här texten. Syftet med artikeln är att problematisera Dawes konklusioner och jag kommer att redovisa detta i min utvärdering. Jag kommer att försöka synliggöra de problem som uppstår när teistiska förklaringar eller gudsargument avfärdas mot bakgrund av naturvetenskapens processuella krav och metodologiska naturalismens framgångar. Mina argument kommer att utgå ifrån att man bör göra skillnad mellan en teistisk förklaring som konkurrera med en naturalistisk, och de som å andra sidan utgör en djupare filosofisk förklaring av tillvaron.

Jag kommer i textens huvuddel att redogöra för Dawes och Mackies kritik av teistiska förklaringsmodeller och sedan gå vidare med att utvärdera deras konklusioner. Jag kommer att avsluta med en sammanfattning. Jag vill dock börja med att klargöra teism- och naturalism begreppet med hjälp av *Routledge Encyclopedia of Philosophy* och *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, och även ge en kort introduktion av Dawes och Mackie. Teism postulerar existensen av en personlig Gud som skapat universum.⁹ Gud är personlig i betydelsen att hen har

egenskaper och förmågor som kännetecknar det vi oftast menar med ”person”, det vill säga (själv)medvetande, intention, vilja och kausalkraft. Eftersom Gud är universums skapare och ursprung innebär det att hen också är okroppslig eller icke-fysisk. Den yttersta verkligheten är alltså ett personligt medvetande, och den yttersta förklaringen av tillvarons existens bottnar således i en avsiktlig skapelseakt. Naturalism postulerar att materien är det yttersta som existerar.¹⁰ Det existerar inte något bortom materien, och allt som existerar är en del av den fysiska verkligheten. Denna fysiska verklighet har en inneboende struktur och egenskaper som gör att materien är självkonstituerande och självorganiserande. Alla entiteter som existerar är materiella. Dessa entiteter har icke-mentala, icke teleologiska och kvantifierbara egenskaper, och alla orsaker är ytterst fysikaliska. Den yttersta förklaringen av tillvarons existens har således sin grund i ett fysikaliskt händelseförlopp.

Dawes är professor i filosofi vid University of Otago i Nya Zeeland. Hans forskning är inriktad på samspelet mellan vetenskapliga och religiösa teorier, där fokus lagts särskilt på kompatibiliteten mellan vetenskapliga och religiösa anspråk. Mackie (1917-1981) var en australiensisk filosof som gjorde ett betydande bidrag inom religionsfilosofi, metafysik och språkfilosofi. Hans forskning gick också ut på att försvara moralisk skepticism och ateism.

Dawes och Mackies kritik

Metodologisk naturalism är en arbetshypotes som utgör en uppsättning naturalistiska antaganden om hur världen är funtad.¹¹ Som ovan nämnts menar vissa teologer och filosofer att det naturalistiska paradigmet är dogmatisk eftersom

den *a priori* förutsätter en naturalistisk ontologi. Dawes och Mackie menar dock att naturforskare gör rätt i att ta fasta på naturalistiska hypoteser om hur världen är funtad och motiverar detta med hänvisning till att teism inte svarar mot processuella kravets kriterier, samt att det naturalistiska paradigmet är *a posteriori* berättigad och provisorisk.

2.1 Processuella kravet

Processuella kravet är en uppsättning normer för vad som utgör en undersökningsmetod, som Dawes menar innefattar bland annat att förklaringar ska vara intersubjektivt prövbara, det vill säga att förklaringar ska hänvisa till offentligt tillgängliga bevismaterial som kan verifieras av alla:

What we should say is that for science to be science, by definition it can ”pursue, identify, and entertain” only those causes whose existence can be argued for on the basis of publicly-accessible evidence. This procedural requirement is the only non-negotiable commitment of history and the sciences.¹²

Förklaringar som svarar mot det processuella kravet karaktäriseras av kvalitéer som korrespondens med bland annat bakgrundskunskap. Med ”bakgrundskunskap” menar Mackie orsaksmekanismer som man vet existerar utifrån vår empiriska erfarenhet av universum.¹³ Förklaringsmodeller bör alltså postulera orsaksmekanismer som korresponderar med de orsaksmekanismerna som utgör en del av vår kollektiva föreställningsvärld. Detta innebär, med andra ord, att orsaksmekanismerna bör vara ontologisk sparsamma, det vill säga att inte kvalitativt skilja sig från de egenskaper som konstituerar orsaksmekanismerna som vi redan känner till, Dawes skriver:

Background knowledge is best thought of as those facts of which we are aware independently of the explanation in question. More precisely, it consists of all the propositions we have reason to regard as true other than the proposed explanans. When the mechanisms posited by potential explanation are consistent with what we already know about the world, this can (and should) contribute to our willingness to accept it. And when they are not consistent with what we already know about the world, this gives us a reason to treat it with suspicion. Other things being equal, the explanations afforded by a theory are better explanations if the theory is familiar, that is, introduces mechanisms, entities, or concepts that are used in established explanations. Background knowledge, so defined, includes successful theories. The point I am making here is that we should (other things being equal) prefer those proposed explanations that are consistent with what we already know about the world. And this means they are consistent not only with observable facts, but also with our best existing theories.¹⁴

Man kan illustrera denna princip på följande sätt: om A ska förklara hur en specifik gas X betar sig vid låg temperatur, måste A ta hänsyn till fakta som vi redan känner till om hur övrig gas Y betar sig vid samma temperatur. Om A postulerar förklaring av X som inte överensstämmer med hur övrig gas Y betar sig, har A inte uppfyllt bakgrundskunskapskriteriet. Man kan också exemplifiera principen genom att titta på hur den tillämpats genom evolutionsbiologins historia. När Charles Darwin postulerade evolutionsteorin fick den kritik eftersom det naturliga urvalet inte gick att observeras. Darwin prövade då sin tes genom att leta

efter en mekanism som var analog till det naturliga urvalet och som skulle bekräfta hans tes. Darwin hittade en sådan mekanism i artificiellt urval, den process genom vilken växt- och djuruppfödare selekterar gynnsamma egenskaper.¹⁵ Darwin bekräftade därmed sin tes genom att visa att mekanismen som ligger till grund för evolutionsteorin är analog med andra mekanismer som tillhör vår bakgrundskunskap.

Bakgrundskunskapens grundregel innebär alltså att inte postulera nya orsaksmekanismer. Denna princip gör sig ännu mer gällande om det redan finns en förklaringsmodell som postulerar en mekanism som är välkänd och etablerad på grund av dess förklaringsmässiga framgång, och som vi kommer att se längre fram (se kapitel 2.2) konstituerar metodologisk naturalism en sådan mekanism.

Mackie menar att teistiska förklaringar inte uppfyller bakgrundskunskapskriteriet eftersom Gud inte är ett sådant väsen som korresponderar med vår bakgrundskunskap.¹⁶ Teism postulerar både en mekanism och entitet – ett kausalt agerande från ett transcendent okroppsligt medvetande i den fysiska världen – som är kvalitativt annorlunda de mekanismer och entiteter som vi är bekanta med. Denna mekanism saknar inte bara analogi, den är också helt och hållet mystisk. Det finns ingenting i vår bakgrundskunskap som ens kan begripliggöra existensen av en okroppslig agent som kan aktualisera sina handlingar utan någon kausal förmedling. All vår kunskap gällande avsiktliga handlingar är att de är kausalt förmedlade genom kroppsliga rörelser som är kausalt relaterade till det avsedda resultatet, och där förmågan att uppfylla intentioner i sig självt har en kausal historia, antingen av evolutionär utveckling eller av inlärning eller både och.

Dawes menar att teister kan invända mot detta om de framhårdar någon slags substansdualism, det vill säga föreställningen om att människans mentala liv är en sorts immateriell substans. Då skulle man kunna hävda att det finns en mekanism som är analog med Guds handlande i universum.¹⁷ Enligt detta synsätt är Guds förhållande till världen inte mer eller mindre mystisk än min relation till min kropp. Men denna påstådda analogi är svag menar Dawes. Vi vet nämligen åtminstone att vissa egenskaper av våra kroppar verkar vara nära relaterade till vårt mentala liv och till och med substansdualister tillskriver hjärnan en särskild roll eftersom den fungerar som det medel genom vilket kropp och själ kan kommunicera. Alltså, även om vi skulle presumtivt anta det dualistiska synsättet, är förhållandet mellan Gud och världen kvalitativt annorlunda förhållandet mellan kropp och själ.

En annan aspekt av det processuella kravet handlar om att förklaringar ska vara informationskvalitativa. Mackie menar att en förklaring är informationskvalitativ om den specificerar orsaksmekanismen vars beskrivning gör det möjligt för oss att härleda de exakta detaljerna i effekten.¹⁸ Det finns två aspekter av det här kriteriet: den första har att göra med beskrivningen och begripliggörandet av orsaksmekanismen, medan den andra har att göra med förmågan att härleda vad som skulle hända om den föreslagna förklaringen var sann. Det här kriteriet är nära sammanbunden med falsifierbarhetskriteriet eftersom det är genom att förutse utfallet av en orsaksmekanism som också gör det möjligt att falsifiera den. För att teistiska förklaringsmodeller ska vara adekvata måste de alltså kunna begripliggöra orsaksmekanismen – Guds intentioner och handlande i världen – och

förutse effekterna av Guds handlande. Naturvetenskapen har gjort spektakulära framsteg delvis på grund av att den sedan Galileos tid har utgått från att "naturens bok" är "skriven på matematikens språk".¹⁹ Detta är en av de faktorer som gör att naturvetenskapen kan ha ett exakt empiriskt innehåll; det gör det möjligt att exakt ange vad som följer och inte följer om en naturvetenskaplig teori är sann.

Mackie menar att eftersom Gud är en fri agent med intention, vilja och kausalkraft kan teistiska förklaringsmodeller inte härleda kvantifierbara förutsägelser²⁰ – hur ska man kunna förutsäga Guds handlande? Detta skulle kräva att vi vet något om Guds intentioner vilket förefaller vara omöjligt. En teist skulle kunna svara att vardagliga avsiktliga handlingar kan inte heller göra kvantitativa förutsägelser. Ännu värre är att vi använder vaga termer som "tro", "önskan", "hopp" och "rädsla" för att förklara och förutsäga människors beteende, även när vi inte har någon klar uppfattning om vilka mentala tillstånd de betecknar eller mekanismen genom vilket de uttrycks. Enligt Mackies kriterium borde våra vardagliga avsiktsförklaringar också vara dåliga förklaringar. Ändå skulle tillvaron bli helt och hållet obegriplig om vi började behandla avsiktsförklaringar som opålitliga.

Dawes menar att detta är vid första anblick ett bra svar. Men det tar inte hänsyn till ett nyckelfaktum gällande teistiska förklaringar, nämligen det mystiska med föreställningen om en okroppslig transcendent agents interagerande med världen.²¹ Det är svårt att veta vad som exakt menas med de predikant som vi tillämpar på Gud. Teister utgår ifrån att man på samma sätt som med människor kan tillskriva Gud avsiktliga förklaringar. Att man på ett begripligt sätt kan tala om att Gud har en vilja, önsknings, intentioner

etc. Vad är det man egentligen menar när man säger att Gud skapar något eller att han talar till oss? På vilket sätt kan man säga att Gud är god, befäller, förlåter, tröstar eller vägleder? Vad betyder det när man säger att Gud är en ”person” som ”vet” saker och ting och kan ”åstadkomma” sakförhållanden? Mackie hävdar att dessa påståenden om Gud är inte begripliga om man tar dem bokstavligen.²²

Dawes anknyter till den aristotelisk-thomistiska traditionen²³, och menar att teister kan besvara Mackies invändning genom att hävda att predikat kan appliceras analogt om Gud. Ett ord används i analog bemärkelse när det varken används i en helt annan mening eller i exakt samma mening som i ett visst annat sammanhang. Gud kan således ha ”önsknin­gar”, inte i den vanliga betydelse av begreppet, men han kan ha attityder som på något sätt liknar mänskliga önsknin­gar. Dawes hävdar dock att teister ändå skulle ta fasta på att gudomlig önskan är något som är kvalitativt annorlunda från den mänskliga. Innebörden av predikatet överskrider således ändå den mänskliga förståelsen.²⁴ Dawes konkluderar att teistiska språkbruket kommer därför att sakna precision, man kommer inte kunna specificera vad det innebär för Gud att ha vilja, intentioner eller att skapa, vilket i sin tur gör det svårt att förutsäga effekterna av Guds handlande.

2.2 Metodologisk naturalism *a posteriori* berättigad

Dawes menar att en förklaringsmodell kan ses som en del av en större forskningstradition, som förenar en rad förelagda förklaringar med vissa gemensamma antaganden.²⁵ En forskningstraditions historiska misslyckanden kan då också tala emot enskilda förklaringsmodellens *a priori* trovärdighet. Dawes menar att en

teistisk forskningstradition utgör ett sådant exempel på misslyckande som gör att teistiska förklaringar med rätta kan behandlas med misstänksamhet.

Dawes menar att i den mån som metodologisk naturalism och teistiska förklaringsmodeller postulerar förklaringar till samma fenomen som är ömsesidigt exkluderande, är dessa forskningstraditioner i konkurrens med varandra.²⁶ Han menar vidare att de bästa förklaringsmodeller inom naturvetenskapen är naturalistiska och att teistiska förklaringar upprepade gånger ersatts av dessa:

Not only are they in competition, but a comparison of their track records will count against theism. For the naturalistic research programme of the modern sciences has been stunningly successful since its inception in the seventeenth century. Again and again, it has shown that postulating the existence of a deity is not required in order to explain the phenomena.²⁷

Fram till 1859 var en utbredd uppfattning att levande organismers mångfald och komplexitet var produkten av en designer, tills Darwin försedde oss med ett naturalistiskt alternativ – evolutionsteorin – vilket ledde till ett paradigmskifte inom biologin. Isaac Newton hävdade att solsystemets finjustering inte kunde förklaras utan Guds ingripande i naturen, tills astronomen Pierre-Simon de Laplace visade att Gud-hypotesen inte längre var nödvändig för detta.²⁸ Metodologisk naturalism har alltså gjort teistiska förklaringsmodeller överflödiga. Det naturalistiska paradigmet kräver inget annat försvar än det som teistiska och naturalistiska forskningstraditioners historicitet avslöjar.²⁹ Att naturvetare inte tar hänsyn till teistiska förklaringar beror helt enkelt på att de inte har visat sig vara hållbara

förklaringar till de typ av fenomen som vetenskapsmän är intresserade av.

Dawes menar att det självfallet inte går att förutsäga om det någon gång kommer att utformas en adekvat teistisk förklaringsmodell, men vidhåller ändå att teistiska förklaringar inte är rimliga att omfatta:

One might argue that this history is just that, history. Who knows? We may yet require the theistic hypothesis. That is true. But it is also true that any proposed theistic explanation comes out of a stable whose horses have previously performed badly. A prudent punter will be reluctant to put money on its future success. From a Bayesian point of view, you might argue that the past failure of the tradition of theistic explanation lowers the prior probability of any proposed theistic hypothesis.³⁰

Dawes påstår att tidigare misslyckanden räknas mot nuvarande acceptans av teistiska förklaringsmodeller. Det skapar vad man kan beskriva som en nedbrytbar misstänksamhet gentemot teistiska förklaringar till förmån för naturalistiska. I det här synsättet kan även gudsargument avfärdas med hänvisning till den teistiska forskningstraditionens misslyckanden.

Metodologisk naturalism har visserligen en relativt kort men framgångsrik historia bakom sig. Varje gång forskare går till botten med saker och ting är det alltid en naturalistisk förklaring som för eller senare visar sig vara sann. Det finns inget i princip som hindrar teister från att argumentera till stöd för teistiska förklaringar. Dawes menar att de skulle helt enkelt behöva påvisa att deras förklaringsmodeller, i samma uträkning som naturalistiska, uppfyller det processuella kravet.³¹ Deras förklaringsmodeller skulle även behöva vara framgångsrika i en

omfattande uträkning för att överväga den metodologiska naturalismens historiska framgångar.

Dawes reflekterar vidare i mer tentativa ordalag att detta har som konsekvens att ontologisk naturalism är rimligare att omfatta än teism. Om metodologisk naturalism är det enda sättet att dra sanna slutsatser om universums beskaffenhet, och om strävan att ge en naturalistisk bild av universum ständigt har gått från framgång till framgång, är den troliga förklaringen till detta att ontologisk naturalism är sann och teismen är falsk:

If the naturalistic research programme of the sciences has been overwhelmingly successful, then one could argue that the best explanation of its success is the truth of ontological naturalism.³²

Dawes konkluderar att i samband med att teistiska förklaringsmodeller inte svarar mot det processuella kravet, metodologiska naturalismens framgångar och den teistiska forskningstraditionens misslyckanden, finns det goda skäl att hållas fast vid det naturalistiska paradigmet, såvida teister inte lyckas bevisa motsatsen.³³ Detta betyder att om det för tillfället inte finns någon adekvat naturalistisk förklaring av ett fenomen är det rimligare att fortsätta att söka efter en och inte nöja sig med en teistisk förklaring. Följaktligen bör gudsargument som appellerar till design i naturen avfärdas i väntan på en förklaringsmodell som uppfyller det processuella kravet och vars arbetshypotes är välkänd och tillhör en framgångsrik forskningstradition.

Utvärdering

Problemet jag ser med Dawes och Mackies redogörelser har i sig inte att göra med att de försvarar det naturalistiska paradigmet. Problemet har i stället att

göra med att de avfärdar gudsargument genom att argumentera att teism inte håller som en naturvetenskaplig arbetshypotes. De bortser ifrån att teistiska förklaringar också kan ses som svar på mer grundläggande frågor som rör vår tillvaro.

Dawes och Mackie utelämnar en viktig ontologisk aspekt när det kommer till att evaluera teistiska förklaringar som de gör, nämligen att det finns olika sätt att förstå Guds orsaksförhållande till världen. David Gordon skiljer mellan att Gud är en orsak i termer av primärorsak och sekundärorsak.³⁴ Primärorsak betyder att Gud är en orsak *bortom* naturen, Gud skapar de initiala villkoren för att naturen ska existera och producera liv. Gud är i det här synsättet förklaringen till varför naturen är lagbunden och förklaringen till varför något överhuvudtaget existerar. Brian Davies kanske skulle hävda att primärorsak-synsättet återspeglar en teistisk personalistisk hållning som tenderar att betrakta Gud som alltings ursprung men också som en åskådare av den självkonstruerande naturliga processen som Gud satt i rullning.³⁵ Enligt detta synsätt kan Gud ändå, precis som Davies hävdar, fortfarande ingripa i skapelseordningen när Gud vill. Det ska dock påpekas att Gordons primärorsak-synsätt, i kontrast till Davies förståelse av teistisk personalism, vidhåller att Gud är absolut skapare av världen och som inte är ett ting bland alla andra. Sekundärorsak betyder att Gud är en orsak i naturen och således en orsaksmekanism bland många andra. Enligt detta synsätt står Gud i en kausal relation till fenomen i naturen som kategorisk tillhör de fenomen som är produkten av kausala interaktioner mellan en redan existerande naturalistisk process. Denna distinktion har konsekvenser för de slutsatser som Dawes och Mackie drar

och jag kommer att försöka belysa detta i följande stycken.

Som vi såg ovan menar Dawes att teistiska och naturalistiska forskningstraditioner är varandras motpoler och ömsesidigt exkluderande. Det är mot bakgrund av detta som Dawes hävdar att metodologisk naturalism har omkullkastat den teistiska forskningstraditionen. Man kan säga att Dawes tillämpar här principen om Ockhams rakkniv där teistiska förklaringar ses som redundanta givet det naturalistiska paradigets framfart. Men som David H. Glass hävdar, för att tillämpningen av denna princip ska vara berättigad måste kriterierna för Ockhams rakkniv vara uppfyllda.³⁶ Kort sagt kan man säga att Ockhams rakkniv kan tillämpas om två förklaringar är konkurrerande i bemärkelsen att den ena förklaringens sanning innebär att den andra förklaringen undermineras. Om dessa förklaringar å andra sidan är kompatibla i avseendet att de gör varandra mer sannolika kan principen inte omsättas i praktiken.

Glass belyser detta med hjälp av två exempel: ponera att en bil inte startar. En möjlig förklaring är att det inte finns tillräckligt med batterier, en annan är att det är något fel på motorn.³⁷ Vid närmare undersökning visar det sig att batterierna är slut och det finns därmed inte längre någon anledning att anta att det är något fel på motorn. Om vi å andra sidan tar ett annat exempel; anta att en kompis ska ta tåget för att möta upp dig efter jobbet. Du kommer till tågstationen men han är inte på plats. En förklaring X är att han missade tåget, en annan förklaring Y är att han fick jobba över. Observera att Y också kan vara förklaringen till X, din kompis kan ha missat tåget på grund av att han jobbade över – Y gör alltså X mer sannolik.

Glass menar att eftersom Gud enligt sekundärsak-synsättet konkurrerar med ett fysikaliskt händelseförlopp, kan Ockhams rakkniv tillämpas. Men om Gud enligt primärsak-synsättet i stället agerar bortom naturen och är orsaken till att universum är begriplig och överhuvudtaget existerar kan tillämpningen inte aktualiseras. Gud utgör då betingelsen för existensen av ett materiellt händelseförlopp, men konkurrerar inte med den.³⁸ Precis som Gordon menar implicerar primärsak-synsättet då att materiella händelseförlopp ytterst kan vara grundade i en gudomlig skapelseakt.³⁹ Glass konkluderar och hävdar att eftersom Gud utgör den yttersta betingelsen till att materien är lagbuden med förmågan att producera intelligent liv, är existensen av en självkonstruerande materiell händelseförlopp inte förvånande utan snarare sannolik givet en teistisk världsbild.⁴⁰ Det är därmed problematiskt att hävda som Dawes gör att naturalistiska förklarings framgångar har som konsekvens att ontologisk naturalism är rimligare att omfatta än teism, eftersom det är möjligt att betrakta naturalistiska och teistiska förklaringar som kompletterande, som en del av en och samma skapelseakt som Gordon påpekar.

Det finns åtminstone två problem med Mackies kritik av teistiska förklaringar utifrån grundskunskapskriteriet om vi tar primärsak-synsättet i åtanke. För det första, och som Swinburne argumenterar, kan grundskunskapskriteriet inte appliceras på Gud eftersom Gud agerar så att säga "bortom naturen", och här finns ju inte någon grundskunskap som man överhuvudtaget kan ta hänsyn till – där existerar ju ingen annan än Gud.⁴¹ Det finns för det andra ett mer grundläggande problem med Mackies kritik som har att göra med att bak-

grundskunskapskriteriet inte kan tillämpas på metafysiska teorier, och därmed inte heller primärsak-synsättet. Mary Willard argumenterar i en vetenskapsteoretisk analys att det inom naturvetenskapliga sammanhang finns ett allmänt vedertaget grundantagande att naturvetenskapliga teorier ska arbeta utifrån kriteriet att vara empirisk verifierbara. Detta innefattar bland annat grundskunskapsprincipen att mekanismer som postuleras bör korrespondera med etablerade empirisk verifierbara mekanismer.⁴² Metafysiska teorier, å andra sidan, finns inga sådana vedertagna antaganden, eftersom metafysikens studieobjekt berör det som ligger bortom det som är empiriskt verifierbart. Andrew Brenner säger därför att det är felaktigt att kräva att metafysiska påståenden ska svara mot grundskunskapskriteriet eftersom man då gör misstaget att grundlös förutsätta att alla entiteter och mekanismer som existerar är mer eller mindre symmetriskt i förhållande till den empiriska verkligheten.⁴³ Primärsak-synsättet kan därför, som jag redan nämnt, inte omfattas av grundskunskapsprincipen.

Mot bakgrund av detta är det inte så konstigt att teistiska förklaringar inte uppnår samma informationskvalité som naturalistiska förklaringar, så som Dawes och Mackie hävdar. Så som Carl Reinhold Bråkenhielm påstår syftar naturvetenskapen till att göra exakta förutsägelser om den fysiska verkligheten medan metafysiken behandlar frågor av större betydelse och allmän karaktär.⁴⁴ Naturvetenskapliga teorier är således informationsrika i termer av att vara kvantifierbara och falsifierbara, tillskillnad från metafysiska teorier som i stället intresserar sig för frågor som "vilka är de grundläggande ontologiska kategorierna?" och "varför existerar något i stället för ingen-

ting?». Teistiska förklaringar kan således av sin natur inte vara lika informationskvalitativa som en naturalistisk förklaring. Detta säger dock inget om teistiska förklarings hållbarhet så som Dawes och Mackie vidhåller, utan snarare mer om vad som utgör deras studieobjekt.

Som jag antydde i inledningen av utvärderingen ser jag inte några problem med att naturalistiska förklaringar framhålls som normen för hur man bedriver naturvetenskapliga undersökningar. Jag föreslår dock att man bör behandla förespråkandet av det naturalistiska paradigmet som ett pragmatisk tes för hur man på bästa sätt förklara den fysiska verkligheten i enlighet med mätbarhetskriterier. Som Swinburne menar ska detta också balanseras med en ödmjukhet inför det faktum att naturvetenskapliga framgångar har präglats av att väcka frågor som förefaller vara svåra att ens föreställa sig ett naturalistiskt svar på, så som hur universum kan uppstå ur ingenting, varför universum är lagbuden och begriplig eller varför något existerar snarare än ingenting.⁴⁵ Således, så som metodologisk naturalism kan utgöra ett redskap för att

undersöka den fysiska världens beskaffenhet, kan teistiska förklaringar fungera som ett metafysisk ramverk att försöka begripliggöra det oförklarliga som rör vår existens. Mitt förespråkande av primärorsak-synsättet ska inte ses som ett avfärdande av gudomligt ingripande som till exempel mirakler eller uppenbarelser. Det är fullt möjligt att bejaka idén att Gud är en yttersta orsak när det kommer till naturens beskaffenhet och samtidigt tro att Gud kan ingripa i människans historia.

Sammanfattning

För att kort summera det jag kommit fram till: Dawes och Mackies kritik av teistiska förklaringar med hänvisning till processuella krav och naturalistiska framgångar är irrelevanta i relation till teistiska förklaringar som avser att besvara fundamentala frågor gällande vår tillvaro. Dessa eviga frågor går inte att reda ut en gång för alla och sedan lägga dem åt sidan. Vi kommer ständigt att få brottas med dem. Teistiska förklaringar kan bidra med att skapa ordning i tankarna kring dessa frågor.

Noter

- 1 Papineau 2021
- 2 Gregory 2008, s 506
- 3 Jones 2005, s 64
- 4 Ruse 1982, s 322
- 5 Jones 2005, s 64-65
- 6 Dawes 2011, s 12-13
- 7 Dawes 2009, s 6-7
- 8 Kojonen 2021, s 82-87
- 9 Leftow 1998
- 10 Papineau 2021
- 11 Dawes 2011, s 3, Dawes 2009, s 10-11
- 12 Dawes 2011, s 14
- 13 Mackie 1983, s 95-98
- 14 Dawes 2009, s 126-127
- 15 Dawes 2009, s 127
- 16 Mackie 1983, s 100
- 17 Dawes 2009, s 127
- 18 Mackie 1983, s 106-108

- 19 Dawes 2009, s 138
 20 Mackie 1983, s 109-111
 21 Dawes 2009, s 139
 22 Mackie 1983, s 115-116
 23 Hochschild 2010, 17-22
 24 Dawes 2009, s 139
 25 Dawes 2009, se 129-130
 26 Dawes 2009, s 130-131
 27 Dawes 2009, s 131
 28 Dawes 2009, s 131
 29 Dawes 2011, s 15
 30 Dawes 2009, s 132
 31 Dawes 2011, s 21-23
 32 Dawes 2009, s 5
 33 Dawes 2009, 23-25
 34 Gordon 2018, s 206-207
 35 Se tex Davies 2003, s 11
 36 Glass 2016, s 1147, 1151-1152
 37 Glass 2016, s 1148
 38 Glass 2016, s 1155-1157
 39 Gordon 2018, s 206-208
 40 Glass 2016, s 1155-1157
 41 Swinburne 1997, s 5, 30-33
 42 Willard 2013, s 173-175
 43 Brenner 2017, s 8
 44 Bråkenhielm 2009, s 22-25
 45 Swinburne 1996, s 126-133

Bibliografi

Brenner, Andrew (2017) "Simplicity as a criterion of theory choice in metaphysics", *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, 174: 1-27.

Bråkenhielm, Carl Reinhold (2009) *Verklighetsbilder*, Nora: Nya Doxa

Davies, Brian (2003) *An Introduction to the Philosophy of Religion*, tredje utgåvan.

Dawes, Gregory (2009) *Theism and explanation*, New York, Routledge

Dawes, Gregory (2011) "In Defense of Naturalism", *International Journal for Philosophy of Religion*, 70: 3-25.

Glass, H. David (2016) "Science, God and Ockham's Razor", *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, 174: 1145-1161.

Gregory, Brad (2008) "No Room for God?", *History, science, metaphysics, and the study of religions. History and Theory*, 47, 495-519.

Gordon, H. David (2018) "Evolution, Naturalism, and Theism: An Inconsistent Triad?", *Dissertations (2009 -)*, 761, https://epublications.marquette.edu/dissertations_mu/761/ (hämtat 2023-01)

Hochschild, P. Joshua (2010) *The Semantics of Analogy*, University of Notre Dame Press

Jones, J. E (2005) "Memorandum opinion", *Kitzmiller et al. vs Dover Area School District*, U.S. Supreme Court for the Middle District of Pennsylvania, 20 December. <http://www2.ncseweb.org.wp/>

Kojonen, E. V. R (2021) *The Compatibility of Evolution and Design*, Springer Nature Switzerland AG

-
- Leftow, Brian "Classical theism"
Routledge Encyclopedia of Philosophy,
Taylor and Francis,
<https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/god-concepts-of/v-1/sections/classical-theism>,
- Mackie, Leslie (1983) *The Miracle of Theism: Arguments for and Against the Existence of God*, Oxford University Press
- Papineau, David "Naturalism"
(Summer 2021 Edition) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/sum2021/entries/naturalism/>.
- Ruse, Michael (1982) *Darwinism defended: A guide to the evolution controversies*. Reading, MA: Allison-Wesley.
- Swinburne, Richard (1996) *Is there a God?*, New York, Oxford University Press.
- Willard, M. B. (2013) "Against Simplicity" *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, 167: 165-81.